

ἀμφότερα τὰ οὕτως ἡμετέροις χρησιμοποιούμενα μέτρα τῆς διαυγείας τῆς συνειδήσεως, ἦτοι τὸ ἄμεσον καὶ τὸ ἔμμεσον, συμφωνοῦσι πρὸς ἄλληλα.

Ἐν τούτοις εἶνε ἀρίδηλον ὅτι, πανταχοῦ ἔνθα πρόκειται περὶ συγκρίσεως χρονικῶς λίαν ἀπομακρυσμένων καταστάσεων ἢ περὶ ἀντικειμενικῆς ἐκτιμήσεως βαθμῶν συνειδήσεως, μόνον τὸ ἔμμεσον μέτρον δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ.

Ἐντεῦθεν προκύπτει, ὅτι δυνάμεθα νὰ μετρώμεν ἐν γένει τὸν βαθμὸν τῆς συνειδήσεως, πρὸ παντὸς διὰ τῆς ἰκανότητος τῆς πρὸς ἄλληλας συνδέσεως χρονικῶς κεχωρισμένων καταστάσεων. Διὰ τοῦ γνωρίσματος τούτου ἀποκτᾶ σύναμα ἢ ἔννοια «τοῦ βαθμοῦ τῆς συνειδήσεως» ἐν ἀνεξάρτητον τοῦ ἰδιαιτέρου περιεχομένου τῆς ἐσωτερικῆς αἰσθήσεως χαρακτηριστικὸν γνώρισμα. Οὕτως ἀποδίδομεν εἰς τὸ παιδίον, ὅταν τοῦτο εὕρισκται εἰς τὰς ἀπαρχὰς τῆς ζωῆς αὐτοῦ, ἀτελέστερον βαθμὸν συνειδήσεως, διότι ἐν αὐτῷ ἡ σύνδεσις χρονικῶς μεμακρυσμένων ψυχικῶν ἐνεργειῶν εἶνε προδήλως περιορισμένη, οὕτως ὥστε ἡ ἐντύπωσις τῆς στιγμῆς λησιμονεῖται παραχρῆμα. Οὕτω θεωροῦμεν τὰς βαθμίδας τῆς τῶν ζῴων συνειδήσεως τοσοῦτω εὐτελεστέρας, ὅσῳ βλέπομεν τὰ ζῶα ἐνεργοῦντα ὑπὸ τὸ ὀρμέφυτον τῆς στιγμιαίας αἰσθησιακῆς ἀντιλήψεως, χωρὶς νὰ ἐπενεργῶσιν ἐπ' αὐτῶν προηγηθεῖσαι ἐντυπώσεις. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ὑπολογίζομεν κατὰ κανόνα τὸν βαθμὸν τῆς συνειδήσεως διὰ τῆς *συνεκτικότητος τῶν πνευματικῶν καταστάσεων*. Ἀλλὰ τὸ κατὰ τὴν μνημονικὴν ἰκανότητα ὑπολογιζόμενον μέτρον τῆς συνειδήσεως ἔχει ἀπὸ ψυχολογικῆς καὶ μεταφυσικῆς ἀπόψεως σημαντικὰς συνεπείας, αἵτινες εἶνε διάφοροι εἰς τὰς δύο περιπτώσεις.

γ'. Ὁ βαθμὸς τῆς συνειδήσεως ὡς ψυχολογικὴ καὶ ὡς μεταφυσικὴ βοηθητικὴ ἔννοια.

Ἡ ἐμπειρικὴ ψυχολογία δικαιούται νὰ προὑποθέτῃ τὴν ὑπαρξιν συνειδήσεως μόνον ἐκεῖ ἔνθα αὕτη, συνεπεία τῆς συνοχῆς τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν, αἵτινες καθιστῶσι προσιτὴν τὴν καθ' ἕκαστον ἐνέργειαν τῆς ἄμεσου αἰσθήσεως, δύναται ν' ἀποδειχθῇ ὑποκειμενικῶς ἢ τῇ βοηθείᾳ ὀρισμένων τινῶν ἀντικειμενικῶν γνωρισμάτων. Διὸ ἡ ψυχολογικὴ τῆς συνειδήσεως ἔννοια κέκτηται *σχετικὴν* μόνον σημασίαν. Ἐπειδὴ ἡ ἄμεσος ἀπόδειξις τῆς ὑπάρξεως τῆς συνειδήσεως ἀπαιτεῖ ὡς προκαταρκτικὸν ὄρον αὐτῆς σχετικῶς εὐρείας χρονικὰς συνδέσεις πνευματικῶν καταστά-

σεων, εἶνε ἀδύνατον νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἡ δι' ἀμέσων ὑποκειμενικῶν αἰσθημάτων ἢ καταδήλων σωματικῶν ζωικῶν ἐμφάνσεων δεικνυομένη συνείδησις ἐγκλείει ἐν ἑαυτῇ πάσας ἐν γένει τὰς πνευματικὰς ἐνεργείας, ἐξ ὧν συνίσταται ἡ ζωὴ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀτόμου. Διὸ καὶ αὐτὴ ἡ σχετικὴ τῆς συνειδήσεως ἔννοια ὑποδηλοῖ, ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ **βαθμοῦ** τῆς συνειδήσεως, ὅστις δεικνύεται τοῦτο μὲν ἐν τῇ διαφόρῳ διαυγείᾳ τῶν ψυχικῶν ἐνεργειῶν, τοῦτο δὲ ἐν τῇ διαφόρῳ διαρκείᾳ τῶν ἐνεργειῶν τούτων, δέον νὰ ἐφαρμόζεται ὡς βοηθητικὴ ἔννοια, συμπληροῦσα τὸν ἐμπειρικὸν τῶν ψυχικῶν γεγονότων συνειρμόν. Ἰδίᾳ δὲ ὀφείλομεν νὰ παραδεχθῶμεν τὴν ἐν μικροτέρῳ βαθμῷ διαυγείας ὑπόστασιν ψυχικῶν στοιχείων, ἅπερ διαφεύγουσι τὴν ἄμεσον παρατήρησιν ἡμῶν, πανταχοῦ ἐνθα ἔμμεσα τεκμήρια ὑπεμφαίνουσι τὴν ὑπαρξιν τούτων, ἢ ἐκεῖ ὅπου ἰδιαίτεραί τινες ἐπιδράσεις καθιστῶσι πιθανὴν τὴν ἐπισκόπισιν αὐτῶν. Πράγματι δὲ εὐρίσκομεν ἀμφοτέρως τὰς περιπτώσεις ταύτας συχνάκις συνηνωμένας, ἐκεῖ ἐνθα ὁ συνειρμὸς τῶν φαινομένων δεικνύει εἰς ἡμᾶς ὠρισμένας ψυχικὰς ἐνεργείας ἢ παράγοντας τοιούτων ἐνεργειῶν, αἵτινες ἐνεκεν τῶν συνδέσεων, ὡς διαμορφοῦσι, διαφεύγουσιν ἄμεσόν τινα ἀπόδειξιν. Ἐνταῦθα ἀνήκουσιν, ἐπὶ παραδείγματι, αἱ στοιχειώδεις συνδέσεις, αἱ ἀποτελοῦσαι τὴν βᾶσιν ὅλης τῆς ἡμετέρας αἰσθησιακῆς ἀντιλήψεως. Τὴν ὑπαρξιν αὐτῶν δέον νὰ συναγάγωμεν, ἔχοντες ὑπ' ὄψει τὰς ιδιότητες τῶν συνθέτων προϊόντων τῆς αἰσθήσεως. Διότι αἱ στοιχειώδεις συνδέσεις αὗται δὲν δίδονται ἡμῖν ἀμέσως, ἀλλ' ἐμμέσως, ἢτοι εἰς τὰ σύνθετα προϊόντα, εἰς ἃ περιέχονται. Διὸ τοιαῦται λειτουργίαι ἔχουσιν ἐν τινι μέτρῳ αἰείποτε ὑποθετικὸν χαρακτῆρα. Αὗται χρησιμοποιοῦνται, καθὼς καὶ πᾶσα ἄλλη παρομοία ὑπόθεσις, πρὸς ἑλευθέραν ἀντιφάσεων ἐρμηνείαν τοῦ συνειρμοῦ τῆς ἐμπειρίας· αὗται ὅμως καθ' ἑαυτὰς δὲν δίδονται ἡμῖν ἐν τῇ ἄμέσῳ ἐμπειρίᾳ. Ἐνταῦθα ἀνήκουσιν, εἰς πολλὰς περιπτώσεις, οἱ ὑψηλότεροι τόνοι ἤχου τινός, οἵτινες, καὶ ὅταν ἀκόμη δὲν γίνωνται αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς ἀντιληπτοὶ ὡς τοιοῦτοι, δεικνύουσιν ἐπίδρασιν τινα ἐπὶ τὴν χοιᾶν τοῦ ἤχου. Ἔτι μᾶλλον τοῦτο δύναται νὰ λεχθῇ περὶ τῶν πρὸς ἐρμηνείαν τῶν ἐν τῷ χώρῳ διατάξεων παραδεδεγμένων τοπικῶν σημείων, αἵτινα, καίτοι ἐνίοτε δίδονται ἐμπειρικῶς εἰς ὠρισμένας τινὰς ἀπὸ τοῦ σημείου τῆς ἐντυπώσεως ἐξαρτωμένας κατὰ ποιὸν διακρίσεις τῆς αἰσθήσεως, οὐδόλως ὅμως δύνανται νὰ γίνωσιν ἀντιληπτὰ ἐν τῇ ὑπὸ τῆς θεωρίας προὑποτιθεμένη λεπτοτάτῃ συναρμογῇ. Κατὰ ταύτας τὰς

περιπτώσεις, παρέχει ἢ συγχώνευσις τῶν στοιχείων μετὰ τοῦ παραγομένου προϊόντος, ἐκεῖ μὲν μετὰ τῆς παραστάσεως τοῦ ἤχου, ἐνταῦθα δὲ μετὰ τῶν λοιπῶν στοιχείων τῆς ἑκτατικῆς τῶν ἐντυπώσεων διατάξεως, τὴν ἐρμηνείαν τοιαύτης τινὸς ἐλαττώσεως τοῦ βαθμοῦ τῆς συνειδήσεως. Ἄλλὰ συγχρόνως, ἐν τῇ ἐπιδράσει, ἣν ἐξασκοῦσι τὰ ὀλιγώτερον συνειδητὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα ἐπὶ τῶν προϊόντων τῆς ψυχικῆς συνθέσεως, ἔγκειται ἡ ἀκριβῆς ἀπόδειξις τοῦ ἐνσυνειδήτου αὐτῶν. Διότι οὐδαμῶς θὰ ἦτο δυνατόν ἄλλως νὰ νοήσωμεν κατὰ τίνα τρόπον, ἐπὶ παραδείγματι, ὑψηλότερός τις τόνος, μὴ ὑποπίπτων ὑπὸ τὸ κράτος τῆς συνειδήσεως, θὰ ἠδύνατό ποτε νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τὴν χροιάν τοῦ ἤχου ἢ πῶς θὰ ἠδύνατο διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῆς προσοχῆς νὰ μεταβληθῇ εἰς καθαρῶς συνειδητὸν τόνον, εἰ δὲν ὑπῆρχεν ἐκ τῶν προτέρων εἰς τίνα οἰονδήποτε βαθμὸν συνειδήσεως. Οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα καὶ ὡς πρὸς τὰ ἄπειρα φαινόμενα ἐκεῖνα, καθ' ἃ ὀφείλομεν νὰ συναγάγωμεν τὴν ἐπενέργειαν ἀφομοιώσεων, χωρὶς ὅμως νὰ εἶνε εἰς ἡμᾶς δυνατόν ν' ἀποδείξωμεν τὴν ὑπόστασιν τῶν ἀφομοιώσεων τούτων ἀπ' εὐθείας. Τοῦτο συμβαίνει, ἐπὶ παραδείγματι, κατὰ τὴν ἐπὶ τῇ βίασει ἐνὸς χαρακτηριστικοῦ γνωρίσματος ἀναγνώρισιν ἀντικειμένου τινός, τὴν αἰτίαν τῆς ὑπάρξεως τοῦ ὁποίου ἐξηγοῦμεν ἐκ τῶν ὑστέρων, ἢ κατ' ἐκείνας τὰς οὕτω δὴ καλουμένας «ἐμμέσους συνδέσεις» (mittelbaren Associationen), ἐνθα παράστασις τις οἰαδήποτε εἰσέρχεται εἰς τὴν συνείδησιν ἡμῶν ἐξ ἀφορμῆς ἄλλης τινὸς παραστάσεως, πρὸς ἣν οὐδεμίαν ἔχει κατὰ τὸ φαινόμενον σχέσιν καὶ ἐνθα τρίτη τις παράστασις ἢ συναισθηματικὴ ἐνέργεια, ἔχουσα συγγένειάν τινα οἰονδήποτε πρὸς ἀμφοτέρας, δεικνύεται ὡς διάμεσον μέλος, ὅπερ ὑπῆρξε μὲν πάντως ἐν τῇ συνειδήσει, δὲν ἐγένετο ὅμως σαφῶς ἀντιληπτόν.

Ἐὰν κατὰ τὴν ψυχολογικὴν ἐφαρμογὴν τῆς βοηθητικῆς ἐννοίας τῶν μικροτέρων βαθμῶν τῆς συνειδήσεως, ἐφ' ὅσον αὕτη δέον νὰ θεωρῆται ὡς δικαιολογουμένη, πρόκηται περὶ ἐμπειρικῆς προϋποθέσεως, ἣτις δύναται ἀρκούντως εὐλογοφανῶς νὰ παραληφθῇ ἐκ τοῦ συνειρμοῦ τῶν ἐν τῇ ἐποπτείᾳ δεδομένων γεγονότων, τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει οὕτως, ὅταν ἡ αὐτὴ ἐννοία ἐμφανίζεται ὡς μεταφυσικὴ βοηθητικὴ ἐννοία. Ἐπειδὴ ἡ μεταφυσικὴ πειρᾶται μὲν πανταχοῦ νὰ καθορίσῃ τὴν οὐσίαν τοῦ εἶναι καὶ τοῦ γίνεσθαι κατ' ἀναλογίαν τῶν ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ ἀρχομένων συνειρμῶν, προσπαθεῖ ὅμως σύναμα νὰ ἐπεκτείνῃ αὐτοῦς,

λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν τὴν ἐνδιάθετον τούτων κανονικότητα ὑπὲρ τὰ ὄρια τῆς ἐμπειρίας καὶ νὰ συνδέῃ αὐτοὺς εἰς ἄρμονικὴν ἐνότητα, εὐρίσκει, ὡς μέλη τοιαύτης τινὸς ἐπὶ πνευματικοῦ πεδίου ἐξελίξεως συνειρμῶν, πρὸ παντὸς τούτων **βαθμοὺς τῆς συνειδήσεως**. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, τὸ πρῶτιστον ἐλοστήριον μιᾶς τὰ ὄρια τῆς ἐμπειρίας ὑπερπηδῶσης παλινδρομήσεως γεννᾶται ἐκ τοῦ ἐμμέσου χαρακτηριστικοῦ γνωρίσματος τῆς **συνδέσεως τῶν καταστάσεων τῆς συνειδήσεως**. Ἐπειδὴ ἡ ἐσωτερικὴ αἴσθησις, καθὼς καὶ ἡ ἐξέλιξις ἀντικειμενικῶν τοῦ πνευματικοῦ βίου χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων συνδέεται πάντοτε πρὸς μίαν σχετικῶς εὐρέως προηγμένην συνοχὴν τῶν καταστάσεων, δεόν νὰ προϋποθέσωμεν, ἅμα ὡς ἐν γένει διεκτείνωμεν τὰς ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ ἀρχομένας διαπλάσεις, κατὰ τινα πρὸς τὴν ἐμπειρικὴν πρόοδον ἀνταποκρινομένην ἐννοίαν, ὑπὲρ τὴν ἐμπειρίαν, ὅτι ἐκεῖθεν τῶν ὄριων αὐτῆς, ἐν οἷς δύναται ν' ἀποδειχθῇ εἰς ἡμᾶς ἡ ὑπαρξίς συνειδήσεως, ὑφίσταται αὕτη εἰς ἀπλουστέρας βαθμίδας ἐξελίξεως. Ὡς τελευταία ὄριου ἐννοία, εἰς ἣν τερματίζεται ἡ ἐν λόγῳ συνεχῆς παρακολούθησις τῶν βαθμίδων τῆς συνειδήσεως, ἐμφανίζεται κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἡ ἐννοία μιᾶς μόνον **στιγματίας** συνειδήσεως, τουτέστι πνευματικῆς τινος ἐνεργείας, καθ' ἣν τελείως διεκόπη ὁ μετ' ἄλλων ἐνεργειῶν ἐσωτερικὸς συνειρμός. Ἐφ' ὅσον ἡ ἐννοία αὐτῆς ταύτης τῆς συνειδήσεως συνίσταται ἐν τῇ **συνεχτικότητι τῶν πνευματικῶν ἐνεργειῶν**, θὰ ἦτο ἡ περίπτωσις αὕτη ἡ μόνη, καθ' ἣν ὠρισμένη τις ἐνέργεια ἐν ἀπολύτῳ σημασίᾳ θὰ ἦδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀσυνειδήτος. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν πρόκειται πάλιν καὶ ἐνταῦθα περί τινος **ἀντιθετικῆς ἐννοίας**, ἀντιφρασκούσης πρὸς τοὺς συνειρμούς τῶν καταστάσεων τῆς συνειδήσεως, ἀλλὰ μᾶλλον περί τινος εἰς τούτους ἀνηκούσης **ὄριου ἐννοίας** (Grenzbegriff), ἡ ὑπὸ τοῦ Λεϊβνιτίου χρησιμοποιουμένη ἔκφρασις ἀμυδροτάτης τινὸς ἢ ἀπείρου μικρᾶς συνειδήσεως εἶνε καταφανῶς προσφυετέρα.

2. Ἡ φύσις ὡς προκαταρκτικὴ βαθμὶς τοῦ πνευματικοῦ εἶναι.

Διὰ τῆς ἀρχομένης τοιουτοτρόπως παλινδρομήσεως, ἡ ἀντίθεσις τοῦ **πνευματικοῦ** πρὸς τὸν **φυσικὸν** κόσμον, ἣτις ἔχει τὰς ρίζας αὐτῆς ἐν τῇ ψυχολογικῇ ἀντιλήψει τῆς συνειδήσεως, εἰσέρχεται εἰς νέον τι φῶς. Ἡ μόνη δεδύκαιοιολογημένη σημασία, ἣν δύναται νὰ ἔχη ἡ ἐννοία τοῦ ἀσυνειδήτου, εἶνε, ἔφ' ὅσον διατηρεῖται ἡ εἰρημένη ἀντίθεσις, ἡ τῶν **ὕλικῶν ἐνεργ-**

γειῶν. Συμφώνως πρὸς τὴν ἔννοιαν ταύτην, θεωρεῖ ὄντως ἡ ἐμπειρική ψυχολογία τὰς ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις ὄργανοις καὶ νευρικοῖς κέντροις συντελουμένας λειτουργίας, αἵτινες ἐν μέρει μὲν προπαρρασκευάζουσι τὰς ἐνεργείας τῆς συνειδήσεως ἐν μέρει δὲ καθιστῶσι δυνατὴν τὴν ἀποκατάστασιν τούτων, ὡς ὕλικὰ φυσικὰ φαινόμενα, μὴ δυνάμενα νὰ ἐρμηνευθῶσιν ἀπὸ ψυχολογικῆς ἀπόψεως. Ἐὰν τὸ μὴ συνειδητὸν νοῆται ὡς ἀπλή ὕλικὴ ἐνέργεια, λαμβάνει παραχρῆμα θετικὸν ἀπὸ πάσης συνειδητῆς ἐνεργείας διακεκριμένον χαρακτήρα, οὗτινος στερεῖται, ἐφ' ὅσον τοῦτο θεωρεῖται ὡς τελείως ἄγνωστος μορφή ψυχικῆς ἐνεργείας.

Ἄλλὰ καὶ ἐν τῇ ἔτι περιπτώσει ἢ μεταξὺ τοῦ πνευματικοῦ καὶ τοῦ ὕλικου εἶναι ἀντίθεσις αὕτη παρέχει, ὡς βοηθητικὴ ἔννοια, τὴν ἑαυτῆς τελεσφόρον ἐπικουρίαν εἰς τε τὴν ἐμπειρικὴν ψυχολογίαν καὶ τὴν φυσιολογίαν, κατ' οὐδένα τρόπον εἶνε δυνατὸν νὰ τεθῇ ὡς βάσις τῶν πραγματικῶν ἐνεργειῶν, ἀπὸ μεταφυσικῆς ἐξεταζομένων ἀπόψεως. Ἡ θεωρία τῆς γνώσεως διδάσκει ἤδη ἡμᾶς, ὅτι ἡ ἀντίταξις ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων πρὸς ἐσωτερικὰς ἐνεργείας εἶνε ἡμαρτημένη, διότι ἀμφοτέρωτα ταῦτα δὲν χαρακτηρίζουσιν ἐν γένει διάφορα ἀντικείμενα τῆς ἐμπειρίας, ἀλλὰ μόνον διαφόρους ἀπόψεις ταύτης, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων ἐξετάζομεν τὸ καθ' ἑαυτὸ τελείως ἐνιαῖον περιεχόμενον τῆς ἐμπειρίας, παρορμώμενοι εἰς τοῦτο ὑπὸ τοῦ εἰς τὰς ἡμετέρας παραστάσεις ἀρχικῶς ἀνήκοντος χαρακτηριστικοῦ τῆς ἀντικειμενικότητος γνωρίσματος.

Ἐὰν ἡ ἀντίθεσις τοῦ πνευματικοῦ πρὸς τὸν φυσικὸν κόσμον αἴρεται ἤδη κατ' ἀρχὴν ὑπὸ τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως, ἡ μεταφυσικὴ ἔρευνα τῶν πνευματικῶν φαινομένων ἄγει, ἀπὸ ἄλλης τινὸς ἀπόψεως, εἰς τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα. Ἀπὸ τῆς φυσικῆς φιλοσοφίας ἀφορμωμένη, ἀφίνει νὰ διατηρῆται ἐν πρώτοις ἀναλλοίωτος ἡ ἐν ταύτῃ μορφωθεῖσα ἔννοια τῆς ὕλης, ὡς βάσεως πάσης φυσικῆς αἰτιότητος. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἔννοια τῆς συνειδήσεως ἐμφανίζεται ἐν τῷ ἰδιαιτέρῳ πεδίῳ τῆς μεταφυσικῆς ὡς εἰδολογικὴ ἔκφρασις τῆς ἐμπειρικῆς συνδέσεως τῶν πνευματικῶν ἐνεργειῶν, περιέρχεται ἡ μεταφυσικὴ εἰς τὴν ἀνάγκην, ὅπως θεωρήσῃ ὠρισμένας τινὰς ἐνσυνειδήτους μονάδας ὡς συνδεδεμένας πρὸς ὕλικὰς, ἐκ τῆς βιολογικῆς ἐξελίξεως προερχομένας βάσεις. Ἐπειδὴ δὲ ἡ διαδοχικὴ σειρὰ τῶν βαθμῶν τῆς συνειδήσεως ἀναγκάζει ἡμᾶς, ὅπως παρακολουθήσωμεν αὐτὴν αὐθις, ἀπὸ τῶν ἐμπειρικῶς δεδομένων συστατικῶν ταύτης μερῶν μέχρι τῶν μὴ δεδομένων προκαταρκτικῶν αὐτῆς βαθμίδων, δικαιολο-

γεῖται καὶ συμπληροῦται καὶ ἐνταῦθα ἢ ἤδη ἐκ τῶν προτέρων ἀνεπαρκῆς ἔννοια περιορισμένης τινὸς συνδέσεως τῶν πνευματικῶν ἐνεργειῶν μεθ' ὠρισμένων ὑλικῶν συμπλεγμάτων. Ὅντως δὲ ἡ ψυχολογικὴ παλινδρομήσις ἐκείνη, ἣτις σταματᾷ ἐν τέλει πρὸ ἀπολύτων ἀρχικῶν βαθμίδων τῆς ἐξελίξεως τῆς συνειδήσεως, ὡς πρὸς τὰς ὁποίας τὸ πνευματικὸν εἶναι, στερούμενον πάσης μεθ' ἑτέρων πνευματικῶν μονάδων συνοχῆς, νοεῖται ὡς **χρονικὴ** στιγμή, τυγχάνει τελεία ἀντίθετος εἰκὼν τῆς παλινδρομήσεως, ἣν ἀπαιτεῖ ἡ ἔννοια τῆς σωματικῆς μάζης καὶ ἣτις ἑτεροματίσθη εἰς **τοπικόν** τι σημεῖον.

Μολονότι ἀμφοτέρω τὰ σημεῖα ὁρίου (Grenzpunkte) εἶνε ἰδεατὰ αὐτὰ καθ' ἑαυτά, ἔχουσιν ὅμως σημασίαν πραγματικὴν κατὰ τοῦτο, ὅτι δεικνύουσιν ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ὅτι ἡ ὁδός, ἣν δέον ν' ἀκολουθήσῃ ἡ ἀνάλυσις τῶν φαινομένων, δὲν δύναται νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τέρμα τι ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἐμπειρίας. Ἐσταθερὰ τοῦ πνευματικοῦ βίου ἐξέλιξις, καθ' ὃν τρόπον ἀποκαλύπτεται ἐμπειρικῶς εἰς ἡμᾶς ἐν τῇ διαφορᾷ τῶν βαθμῶν τῆς συνειδήσεως, προάγει ἡμᾶς εἰς τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι αἱ **ροπαὶ** τῆς πνευματικῆς ἐξελίξεως εἶνε ἤδη δεδομένα εἰς τὰς τελευταίας **νοητῶς** ἐφικτὰς μονάδας τῆς ὕλης. Ἐπειδὴ ὅμως περὶ τινος καθαρᾶς πνευματικῆς λειτουργίας δυνάμεθα νὰ ὁμιλήσωμεν τότε μόνον, ὅτε αὕτη δεικνύεται ἀμέσως εἰς ἡμᾶς ἐν τῇ ἐσωτερικῇ ἐμπειρίᾳ ἢ ἐμμέσως ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς αὐτῆς ἀποτελέσμασι, προκύπτει ἐκ τῆς παρατηρήσεως ταύτης συγχρόνως ἡ ἀναγκαία προϋπόθεσις, ὅτι **τὸ πνεῦμα ἐξελλίσσεται ἐκ τοῦ φυσικοῦ εἶναι**.

Τὸ πρόβλημα τῆς γενέσεως τοῦ πνεύματος εὕρισκει οὕτω τὴν μεταφυσικὴν λύσιν αὐτοῦ ἐν τῇ διὰ τῆς ὑποδηλωθείσης προόδου δικαιολογουμένῃ παραδοχῇ, καθ' ἣν **ἡ φύσις τυγχάνει προκαταρκτικὴ βαθμὶς τοῦ πνεύματος**, ἄρα **κατὰ τὴν ἰδίαν ὑπόστασιν αὐτῆς αὐτεξέλιξις τοῦ πνεύματος** (Selbstentwicklung des Geistes). Τὸ μεταφυσικὸν συμπέρασμα τοῦτο συμπληροῦται καὶ ἐνισχύεται ὑπὸ τοῦ πορίσματος ἐκείνου τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως, καθ' ὃ ἡ ἔννοια τῆς ὑλικῆς οὐσίας, ἐν ἣ φαινεται, ὅτι αἴρεται τελείως ἡ σχέσις πρὸς πνευματικὴν τινα ὄντοτητα, δύναται μόνον νὰ συγκροτηθῇ, διότι ἐν αὐτῇ λαμβάνονται ἀποκλειστικῶς ὑπ' ὄψιν αἱ τοπικαὶ καὶ χρονικαὶ σχέσεις τῶν ἀντικειμένων τῆς ἐμπειρίας, τουτέστιν ἐπειδὴ τελεῖται προβεβουλευμένη λογικὴ ἀφαίρεσις ἐκ τοῦ ἰδιαιτέρου ἀντικειμενικοῦ εἶναι τῶν πραγμάτων. Ἐν τούτοις ἡ μονομέρεια τῆς ἀντιλήψεως ταύτης, ἢ κατ' ἀκολουθίαν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐνυπάρχουσα ἐν τῇ ἔννοια

τῆς φύσεως, κατισχύει ἤδη ἐντὸς τῶν φυσικοφιλοσοφικῶν προβλημάτων. Ἀλλά, καίτοι ὁ συνειρμὸς τῶν φυσικῶν ἐνεργειῶν δύναται ἐν μέρει ν' ἀναχθῆ εὐλογοφανέστατα εἰς τοὺς ὅρους τῆς φυσικῆς αἰτιότητος, ἡ ἰδέα τῆς τὴν καθόλου διαδρομὴν τῶν εἰρημένων ἐνεργειῶν προκαλοῦσης *ἐξελίξεως* δικαιολογεῖται τὸ πρῶτον προσηκόντως διὰ τῆς μεταφορᾶς τῆς ἐννοίας τοῦ σκοποῦ, ἥτις παρελήφθη ἐκ τῆς ἐξελίξεως τοῦ πνεύματος, εἰς τοὺς φυσικοὺς ταύτης ὅρους. Αἱ διάφοροι βαθμίδες τῶν ζωικῶν διαπλάσεων δύνανται νὰ νοηθῶσι, καθ' ἅπασαν τὴν ἔκτασιν αὐτῶν, μόνον ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν, ὅτι αἱ ἐν ταύταις ἐξελισσόμεναι ἀνώταται μορφαὶ εἶνε ἐπίσης προϊόντα πνευματικῶν δυνάμεων. Διὸ αἱ θεμελιωδέσταται ζωικαὶ ἐνέργειαι ὑποβάλλονται εἰς διττὴν ἐρμηνείαν, ἥτοι εἰς φυσικοχημικὴν, ἥτις δεικνύει τὸν συνειρμὸν αὐτῶν μετὰ τῶν γενικῶν τῆς φύσεως ὄρων, καὶ εἰς ψυχολογικὴν, ἥτις καθιστᾷ νοητὴν τὴν σκόπιμον τοῦ ὀργανικοῦ βίου ἐνέργειαν καὶ τὴν σημασίαν αὐτοῦ ὡς κρηπίδος τῆς πνευματικῆς ἐξελίξεως.

Ὅπως τὸ πνευματικὸν εἶναι ἐμφανίζεται ὡς ὑψίστη μορφή ἐξελίξεως καὶ ὡς προϋποτιθέμενος τοῦ ὀργανικοῦ βίου σκοπός, οὕτως εἶνε ἀντιστρόφως τὸ ζῶν σῶμα ὄργανον πρὸς πραγμάτωσιν πασῶν τῶν πνευματικῶν διαπλάσεων, συνεπεία δὲ τῆς ὀργανωτικῆς δυνάμεως τῆς ἀσκήσεως τῶν λειτουργιῶν, βοιωθητικὸν μέσον, δι' οὗ ἀποβαίνουσι μηχανικαὶ αἱ κατώτεραι ψυχικαὶ λειτουργίαι καὶ τελειοποιοῦνται διηνεκῶς αἱ πνευματικαὶ ἐνέργειαι. Ἐν τῇ μετὰ τῆς ἀμέσου αὐτοῦ φυσικῆς βάσεως ἀλληλεπιδράσει εἶνε τὸ πνεῦμα *ἀτομικὴ ψυχὴ*. Ἐν τῇ διαβαθμίσει ἐκείνη, ἥτις ἄγει ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς φύσεως εἰς τὴν σφαιρᾶν τοῦ πνεύματος, ἐμφανίζεται οὕτως ἡ ἀτομικὴ ψυχὴ ὡς πρῶτον μέλος τῆς εἰς τὸ πνεῦμα ἀφορώσης ἐξελίξεως.

III. Ἀτομικὴ ψυχὴ.

1. Περὶ τοῦ ἐνιαίου τῆς ἀτομικῆς συνειδήσεως.

Ἀτομικὴν ψυχὴν λέγοντες νοοῦμεν τὴν ἀμεσον ἐνότητα τῶν καυστάσεων μιᾶς καὶ μόνης συνειδήσεως. Ὡς πρὸς τὸ νοοῦν ὑποκείμενον ἢ ἐνότης αὕτη εἶνε γεγονός τῆς αὐτοσυναίσθησεως (Selbstauffassung) ὡς πρὸς ἕτερα δὲ συνάγεται αὕτη ἐπὶ τῇ βάσει χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων, ὑπεμφαινόντων ἀνάλογον πρὸς τὴν αὐτοσυναίσθησιν ἐνότητα ψυχικῶν ἐνεργειῶν. Ἐπειδὴ τὸ περιεχόμενον τῆς ἀτομικῆς συνειδήσεως εἶνε, καθὼς διδάσκει ἡμᾶς ἡ ἐμπειρία, τὰ μάλιστα ποικίλον καὶ μεταβλητόν, ἡ εἰρη-

μένη ἐνότης δύναται νὰ στηριχθῆ μόνον ἐπὶ τινος ἄμέσως δεδομένου γενικοῦ συνειρμοῦ τῶν ὁμοχρόνων καὶ διαδοχικῶν αὐτοῦ καταστάσεων. Ὅθεν ἡ ἀνάλυσις τῆς ἐννοίας τῆς ψυχῆς ἀπαιτεῖ πρὸ παντὸς τὴν *μελέτην τοῦ συνειρμοῦ τούτου, τοῦ ἐδραιουή-τος τὴν ἐνότητα τῆς συνειδήσεως*. Ἐν τῷ θέματι τούτῳ, οὐδαμῶς δέον νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν διακεκριμένα τινὰ γεγονότα, ἰδίᾳ αἱ ἐκτὸς τοῦ ἐν λόγῳ συνειρμοῦ ὑφιστάμεναι αὐτοτελεῖς σωματικαὶ ἐνέργειαι, αἵτινες, ἀπὸ φυσιολογικῆς ἀπόψεως, δύνανται νὰ σχετίζονται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον πρὸς τὰς ἐνεργείας τῆς συνειδήσεως. Πᾶν ὅ,τι δὲν ἀνήκει εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν ἐνότητα τοῦ ψυχικοῦ βίου θὰ παρεκάλυε προδήλως τὴν ἀπόδειξιν τῶν ἐν αὐταῖς ταύταις ταῖς πνευματικαῖς ἐνεργείαις ἐνυπαρχόντων ὄρων. Ἐπειδὴ φύσις καὶ πνεῦμα εἶνε ἐννοιαὶ, αἵτινες, ὡς διδάσκει ἡ θεωρία τῆς γνώσεως, δὲν προέρχονται ἐκ δύο παραλλήλων κατηγοριῶν ἀντικειμένων, ἀλλ' ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐμπειρίας, ἣτις νοεῖται ἐκάστοτε ἀπὸ διαφόρου τινὸς ἀπόψεως, τοιαύτη τις ψυχολογικὴ κατεύθυνσις δὲν εἶνε μόνον δυνατὴ καὶ δεδικαιολογημένη, ἀλλ' ἀπαιτεῖται ἀναγκαστικῶς καὶ ἐν ἧ ἔτι περιπτώσει ἀπεδεικνύετο, ὅτι δὲν δύναται νὰ ὀδηγήσῃ ἡμᾶς εἰς πλήρη καὶ ἀκριβῆ κατανόησιν τῶν ψυχικῶν φαινομένων. Ὅντως δὲ ὀφείλομεν νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι συμβαίνει τὸ τελευταῖον τοῦτο, διότι ἡ ἀτομικὴ συνείδησις δὲν εἶνε μία καθ' ἑαυτὴν ὑφισταμένη ἐνό-της, ἀλλ' ὅπως τυγχάνει μέλος ἐνὸς ἐπὶ ταύτην ἐπιδρῶντος πνευ-ματικοῦ συνόλου, οὕτω προῦκοθέτει φυσικοὺς τινὰς προκαταρ-κτικοὺς ὄρους, οἵτινες ἐν μέρει μὲν προηγοῦνται τῆς γενέσεως τῆς συνειδήσεως, ἐν μέρει δὲ καθάπτονται τῶν ἐνεργειῶν αὐτῆς.

Τὸ περιεχόμενον μιᾶς ἀτομικῆς συνειδήσεως ἀναλύεται εἰς τὰς καθ' ἑκάστα ἐνεργείας τοῦ παριστάναί, τοῦ συναισθάνεσθαι, τοῦ βούλεσθαι κτλ. Μόνον διὰ τῆς ἀπομονούσεως καὶ γενικευού-σης λογικῆς ἀφαιρέσεως αἱ ἐνέργειαι αὗται ἐν μέρει μὲν διαπο-χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων, ἐν μέρει δέ, μετὰ τὴν συντέλεσιν τοῦ διαποχωρισμοῦ τούτου, κατατάσσονται εἰς τὰς διὰ τῶν εἰρημέ-νων λέξεων ἐκφραζομένας γενικὰς ἐννοίας. Πράγματι ὑπάρ-χουσι μόνον ἐνέργειαι, συγκείμεναι ἐκ τοιούτων συστατικῶν στοι-χείων, οὐδεμία δὲ τῶν ἐξ αὐτῶν διαμορφουμένων ἀφηρημέ-νων ἐννοιῶν δύναται αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ν' ἀπεικονίσῃ ψυχικὴν τινὰ ἐνέργειαν. Πᾶσα τοιαύτη ἐνέργεια ἀπαιτεῖ καὶ τὰς λοιπὰς ὡς συμπληρωματικοὺς αὐτῆς ὄρους. Παρ' ὅλα ταῦτα, οἱ ὄροι, ἐξ ὧν προῆλθεν ἡ εἰρημένη λογικὴ ἀφαίρεσις, δεικνύουσιν ἐκ τῶν προτέρων, ὅτι αἱ διάφοροι ὕψεις τοῦ ψυχικοῦ βίου, λαμ-

βανομένου ὑπ' ὄψιν ἀκριβῶς τοῦ συνειρμοῦ μετὰ τοῦ ἐκτὸς τῆς ἀτομικῆς ψυχῆς κειμένου πνευματικοῦ κόσμου, κέκτηνται διάφορον ἀξίαν.

Ἐπειδὴ τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς *ἀντικειμενικότητος* γνώρισμα ἀποδίδεται εἰς τὰς *παραστάσεις*, ὡς ἀρχικὴ καὶ ἀναφαιρέτος αὐτῶν ιδιότης, δέον ὄντως νὰ κέκτηται *πραγματικὴν* σημασίαν. Ἐκάστη παράστασις εἶνε πνευματικὸν περιεχόμενον, ὅπερ προέρχεται μὲν ἐκ τῆς ἀτομικῆς ψυχῆς δι' ἰδίας ἐνεργείας, ἀλλ' ὅπερ μεθ' ἀπασῶν τῶν ιδιοτήτων αὐτοῦ ἐκλαμβάνεται ὡς ἀντικειμενικῶς δεδομένον. Οὕτω δεικνύεται ἡ παράστασις οὐχὶ ὡς ἀνεξάρτητος, ἀλλ' ὡς *ιδιοποιούσα* ἐνέργεια (*aneignende Tätigkeit*). Ὡς παράστασις εἶνε τὸ ἀντικείμενον *πνευματικὴ* ὄντοτης. Ἄλλ' ἡ εἴσοδος καὶ ἔξοδος τῶν παραστάσεων εἶνε ἄμεσος ἐκδήλωσις τῶν ἀμοιβαίων ἐπιδράσεων τῆς ἀτομικῆς ψυχῆς ἐπὶ τὸ ὑπὸ τὸ κατώφλιον τῆς συνειδήσεως αὐτῆς κείμενον γενικὸν πνευματικὸν εἶναι. Ἐνῶ ἡ μεταβολὴ τῶν παραστάσεων δεικνύει, ὅτι ἡ ψυχὴ σχετίζεται πρὸς μεταβλητὰ τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου συστατικὰ στοιχεῖα, καθιστᾷ σύναμα ὃ ἐν γένει ἀσταθῆς τῆς μεταβολῆς ταύτης χαρακτῆρ ἀδύνατον τὴν εἰς αὐτὸν ἀναγωγὴν τοῦ συνειρμοῦ τῶν ψυχικῶν φαινομένων. Διότι ἡ διαδρομὴ τῶν παραστάσεων δεικνύει πανταχοῦ μεμονωμένους συνειρμούς, ἐπειδὴ δύνανται νὰ εἰσέλθωσιν αἰφνιδίως εἰς τὴν συνείδησιν ὅτε μὲν νέαι αἰσθησιακαὶ ἐντυπώσεις, ὅτε δὲ κατὰ τὸ φαινόμενον τυχαῖαι ἀνανεώσεις προηγηθεισῶν ἐντυπώσεων. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἐνθα, ἐντὸς στενωτέρων χρονικῶν ὁρίων, τὰ μέρη σειρᾶς τινος παραστάσεων δεικνύουσι γενικὴν τινὰ σύνδεσιν, ἡ σύνδεσις αὕτη βασίζεται οὐχὶ τόσον εἰς αὐτὰς ταύτας τὰς παραστάσεις, ὅσον εἰς τὴν ἡμετέραν *συναρμολογητικὴν ἀντίληψιν* αὐτῶν. Τέλος δὲ κατὰ τὰς σπουδαιοτάτας συνδέσεις τῶν παραστάσεων, τουτέστι κατὰ πάσας τὰς συνδέσεις ἐκεῖνας, τὰς ἐρειδομένας ἐπὶ *λογικῶν* συγκρίσεων καὶ σχέσεων, ἡ σύνδεσις προέρχεται τὸ πρῶτον ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς ἐνεργείας τῆς νοήσεως. Αἱ ἀντικειμενικαὶ σχέσεις τῶν παραστάσεων χρησιμοποιοῦνται ἐνταῦθα μόνον ὡς κατάλληλα μέσα πρὸς εὑρεσιν λογικῶν σχέσεων.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τὰ *συναισθήματα*, ἐφ' ὅσον νοοῦνται ὡς μεμονωμένα συστατικὰ στοιχεῖα τῆς συνειδήσεως, δὲν συνεπάγονται τὴν ἐνότητα τῶν ψυχικῶν ἐνεργειῶν. Ἐπειδὴ ἐμφανίζονται ἐνταῦθα ὡς ὑποκειμενικαὶ ἀντιδράσεις πρὸς τὸ παραστατικὸν περιεχόμενον τῆς συνειδήσεως, ἡ ἀποχρῶσα αἰτία τῆς γενέσεως αὐτῶν ἔγκειται εἰς τὴν ἰκανότητα τῆς βουλήσεως τοῦ ὑπο-

κειμένου, ὅπωςδήποτε καὶ ἂν εὐρίσκωσι τὴν ἑαυτῶν ἔκφρασιν τοῦτο μὲν αἰ κύρια κατευθύνσεις τῆς βουλήσεως, τοῦτο δὲ αἰ καθοριστικαὶ ταύτης στιγμαὶ εἰς τὰς θεμελιώδεις μορφὰς τοῦ συναισθήματος, ἦτοι εἰς τὴν ἡδονικὴν καὶ ἀντιηδονικὴν, εἰς τὴν διεγερτικὴν καὶ ἀντιδιεγερτικὴν, εἰς τὴν ἐντατικὴν καὶ χαλαρωτικὴν. Οὕτως ἀπομένει ἡ βούλησις εἰς τὰς ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον πολυσχιδῶς διαφόρους, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἰδιαιτέραν βουλευτικὴν ἐνέργειαν συνδεσμένας κατὰ ποιὸν ἀναλόγους μορφάς, ὡς τὸ μόνον συστατικὸν τῆς συνειδήσεως στοιχεῖον, ὅπερ παρέχει εἰς ὁλόκληρον τὸ περιεχόμενον τῶν ψυχικῶν ἐνεργειῶν τὸν συνειρμὸν ἑκεῖνον, ὅστις συνδέει εἰς ἁρμονικὴν ἐνότητα καὶ τὰς μᾶλλον διαφόρους καὶ χρονικῶς διακεχωρισμένας ἀπ' ἀλλήλων παραστάσεις καὶ συναισθήματα. Ἡ ἐνότης αὕτη δὲν συνάγεται ἐκ τῶν ὑστέρων, ἀλλὰ γίνεται ἀντιληπτὴ δι' ἀμέσου αὐτοσυναίσθησεως. Δεδομένου ὄντος ὅτι αἱ πράξεις τῆς βουλήσεως νοοῦνται ὡς ἀνήκουσαι εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐνδελέχειαν ἐσωτερικῆς ἐνεργείας, πάντα τὰ λοιπὰ συστατικὰ στοιχεῖα θεωροῦνται συγχρόνως ὡς συμπεριλαμβανόμενα εἰς τοιοῦτόν τινα συνειρμὸν. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὰ συναισθήματα καὶ τὰ πάθη ἔχουσι σημασίαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον ἐξειλιγμένων ἀντιδράσεων τῆς βουλήσεως, αἵτινες διεγείρονται ὑπὸ τῶν ἀντικειμένων τῶν παραστάσεων, ἅπασα ἡ ἐνέργεια τῆς βουλήσεως καταδεινυται εἰς τὰς ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν αὐτῆς συντελουμένας *συνδέσεις τῶν παραστάσεων*. Αὗται ἐμφανίζονται ὑπὸ δύο θεμελιώδεις μορφάς, αἵτινες ἀνταποκρίνονται μὲν πρὸς τὰς δύο κυρίας βαθμίδας τοῦ ἐξελιγμοῦ τῆς βουλήσεως, ἀλλ' αἵτινες ὅμως παρίστανται αὗται καθ' ἑαυτὰς ὡς βαθμίδες τῆς πνευματικῆς ἐξελίξεως. Ἡ κατωτέρα τῶν μορφῶν τούτων συνίσταται εἰς τοὺς *ἀπλοῦς συνειρμούς* τῶν παραστάσεων, ἡ δὲ ἀνωτέρα εἰς τοὺς *διανοητικούς* (intellektuellen) ἢ *καταληπτικούς* (apperzeptiven) συνειρμούς τούτων.

2. Γενικὴ ἐπισκόπησις τῆς ψυχικῆς ἐξελίξεως.

α'. Περὶ τοῦ συνειρμοῦ τῶν παραστάσεων.

Ὁ συνειρμὸς τῶν παραστάσεων διαιρεῖται ἐν γένει εἰς δύο μορφάς, εἰς τὴν μορφήν τῆς *ἐπαφῆς* (Berührung) καὶ εἰς τὴν τῆς *συσχετίσεως* (Beziehung). Αἱ μορφαὶ αὗται τυγχάνουσι μετὰ τοσαύτης ἐναργείας ἐγκεχαραγμέναι εἰς τὰ φαινόμενα τοῦ ψυχικοῦ βίου, ὥστε ἡ ἐμπειρικὴ ψυχολογία, παρ' ὅλας τὰς προσ-

παθείας αὐτῆς, ὅπως ἀναγάγη εἰς ὄρισμένους τινὰς ἀπλοῦς τύπους τὴν ποικιλίαν τῶν ψυχικῶν συνδέσεων, μεθ' ἱκανῆς ὁμογνωμοσύνης ἀναγκάζεται νὰ ἐμμείνη εἰς ταύτας. Ἐν τούτοις ἡ εἰρημένη διαίρεσις συνδέεται μετὰ δύο σφαλμάτων. Πρῶτον, περιορίζουσι τὴν ἔννοιαν τοῦ συνειρμοῦ εἰς τὴν διαδοχικὴν ἀκολουθίαν τῶν παραστάσεων. Ἐνεκα τούτου, οὐ μόνον παρορᾶται μέγας ἀριθμὸς ὁμοχρόνων συνδετικῶν ἐνεργειῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπισκοπίζεται ἡ κατανόησις αὐτῶν τούτων τῶν συνειρμῶν τῆς χρονικῆς ἀκολουθίας, διότι οἱ ὁμόχρονοι ἐκεῖνοι συνειρμοὶ εἶνε πάντοτε οἱ ἀπλούστεροι καὶ οἱ θεμελιωδέστεροι. Δεύτερον, ἐν συναφείᾳ πρὸς τὴν παραδοχὴν, ὅτι αἱ παραστάσεις εἶνε σχετικῶς ἀμετάβλητα ἀντικείμενα, ἐρμηνεύονται πάντες οἱ συνειρμοί, ὡς ἀποτελούμενοι ἐξ αὐτοτελῶς δεδομένων συνθέτων παραστάσεων. Πράγματι, πάντες οἱ συνειρμοὶ εἶνε αἱ εἰς σύνολον παραστάσεων συνδέσεις στοιχείων τῆς αἰσθήσεως. Τοῦτο δεικνύουσιν ἐν γένει οἱ ὁμόχρονοι συνειρμοί, καθ' οὓς δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος κατὰ κινόνα περὶ ἀντιτάξεως κεχωρισμένως συνδεμένων παραστάσεων. Ἀλλὰ τὸ αὐτὸ συμβαίνει ἐπίσης κατ' ἀκριβεστέραν τινὰ ψυχολογικὴν ἀνάλυσιν αὐτῶν τούτων τῶν διαδοχικῶν συνειρμῶν, διότι οὗτοι δὲν ἐμφανίζονται μόνον ὡς συνδέσεις συνθέτων παραστάσεων ἀνὰ δύο, ἀλλ' ὑπεμφαίνουσι σύμμαμα ἐν γένει τὴν συμμετοχὴν στοιχείων ἄλλων πολυαριθμῶν προὑπαρξασῶν παραστάσεων. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται τὸ γεγονός, ὅτι πᾶσα ὡς ἀναμνηστικὴ εἰκὼν συχνάκις ἐμφανιζομένη παράστασις ἔχει ἐκάστοτε ἰδίαν τινὰ σύστασιν. Αἱ παραστάσεις δὲν εἶνε ἀντικείμενα, ἀλλ' ἐνέργειαι, καὶ ὡς τοιαῦται δὲν εἶνε σταθερὰ καὶ ὁμοιομόρφως ἐπαναλαμβανόμενα, ἀλλ' ἀναλόγως τῶν μεταβλητῶν, ἐξ ὧν συνίστανται, στοιχειωδῶν λειτουργιῶν, λίαν εὐμετάβλητα γεγονότα. Διὸ οἱ συνειρμοὶ εἶνε ἐν γένει **στοιχειώδεις ἐνέργειαι**, καὶ αὗται δ' ὡσαύτως αἱ ἔννοιαι τῆς ἐπαφῆς καὶ τῆς συσχέτισεως δὲν δύνανται νὰ σχετισθῶσιν ἐν πρώτοις πρὸς μεμορφωμένας παραστάσεις, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἐξ ὧν αὗται συνίστανται στοιχειώδεις ἐνέργειαι.

Ἦδη ὁ συνειρμὸς τῆς ἐπαφῆς διατηρεῖ τοιαύτας συνδέσεις, ὅποῃ ἐμορφώθησαν συνεπείᾳ τῶν ἐξωτερικῶν ὄρων, ὑφ' οὓς διατελεῖ ἡ συνείδησις. Οὕτω συγχωνεύονται σύγχρονα αἰσθήματα εἰς ὁμοχρόνους παραστάσεις· παραστατικαὶ δέ τινες ἐνέργειαι, συναποτελοῦσαι ὄρισμένην τινὰ χρονικὴν σειρὰν, διατηροῦνται καὶ ἀναπαράγονται ἐν τῇ διαδοχικῇ σειρᾷ ταύτῃ. Ἀπασαὶ αἱ τοιοῦτου εἴδους συνδέσεις ἀποβαίνουσι τοσοῦτον εὐκολώτερον διαθέσιμος.

κτῆσις τῆς ψυχῆς, ὅσο συχνότερον ἐπαναλαμβάνονται αὐται. Τὸ πρῶτον ἀποτέλεσμα τοῦ συνειρμοῦ τῆς ἐπαφῆς συνίσταται κατ' ἀκολουθίαν ἐν τούτῳ, ὅτι δι' αὐτοῦ δύνανται ν' ἀνανεωθῶσιν εὐκόλως συνδέσεις παραστατικῶν περιεχομένων, ἅπερ ἐθεωροῦντο ἀρχικῶς ὡς δεδομένα. Ἐν τῷ σημείῳ ὅμως τούτῳ ἔγκειται ἤδη ἡ ἀπόδειξις, ὅτι ἡ πραγματικὴ σύνδεσις δὲν θὰ ἐπήρκει αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, ὅπως ἡ μετὰ ταῦτα ἐπανάληψις νοηθῆ ὡς ἀναπαραγωγὴ προηγηθεισῶν παραστάσεων. Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο τῆς συνδέσεως στηρίζεται μᾶλλον ἐπὶ στοιχείων τινῶν, ἅπερ ἀπομένουσι σταθερὰ κατὰ τὴν μεταβολὴν τῶν αἰσθημάτων. Τοιαῦτα στοιχεῖα ἐνυπάρχουσιν ἐν μέρει μὲν εἰς τινὰ αἰσθήματα, ἐν μέρει δὲ εἰς τινὰ συναισθήματα, παρακολουθοῦντα τὰς τῶν παραστάσεων λειτουργίας. Διὸ πάντες οἱ ὁμόχρονοι, καθὼς καὶ οἱ διαδοχικοὶ συνειρμοὶ τῶν παραστάσεων, συνίστανται, ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον αὐτῶν, ἐκ στοιχειῶδων συνδέσεων **ὁμοιότητος** (Gleichheit) καὶ **ἐπαφῆς** (Berührung). Κατὰ τὰς ὁμοχρόνους συνδέσεις, ἰδίᾳ κατὰ τὴν ἀφομοίωσιν αἰσθησιακῆς τινος ἐντυπώσεως, συρρέουσι δύο εἰδῶν συστατικὰ μέρη, δεδομένου ὅτι ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ καὶ τὸ ἀναπαραγόμενον φαίνεται ὡς ἀμέσως ἀντιληπτόν. Κατὰ τὰς διαδοχικὰς συνδέσεις τῶν παραστάσεων τοῦναντίον διαποχωρίζονται αἱ συνδέσεις ἐκεῖναι, καθ' ὧς ἐπικρατοῦσιν οἱ στοιχειώδεις συνειρμοὶ τῆς ὁμοιότητος, ἀπὸ τῶν συνδέσεων, αἵτινες ἐμπεριέχουσι κατισχυούσας ἐπαφάς. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον γεννῶνται αἱ μορφαὶ τῶν **συνθέτων συνειρμῶν τῆς ὁμοιότητος καὶ τῆς ἐπαφῆς**. Ἀμφότεροι οἱ συνειρμοὶ οὗτοι δὲν εἶνε κατὰ ταῦτα διάφοροι λειτουργίαι, ὡς παρεδέχετο ἡ παλαιότερα συνειρμικὴ ψυχολογία, ἀλλὰ προϊόντα, εἰς ἃ εἰσέρχονται ἀμφότεραι αἱ στοιχειώδεις συνδετικαὶ λειτουργίαι τῆς ὁμοιότητος καὶ τῆς ἐπαφῆς, μετὰ διαφόρου ἐκάστοτε ἐπικρατήσεως (').

Πλὴν τῶν συμφώνων τούτων πρὸς ἀλληλια παραστατικῶν στοιχείων, σταθερὰ τινὰ **συναισθήματα** δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς σημαντικοὶ παράγοντες κατὰ τὴν γένεσιν συνθέτων παραστάσεων, ὧν τὰ καθ' ἕκαστα μέρη εὗρισκονται ἐν ἀμοιβαίᾳ ἀπ' ἀλλήλων συνεξαρτήσεϊ. Ἐκ τῶν στοιχείων τοῦ συναισθήματος μεγίστην σημασίαν ἔχουσιν ἐκεῖνα, ἅπερ μετέχουσι τῶν ἐνεργειῶν τῆς βουλήσεως. Διότι πᾶσα συγκεκριμένη βουλευτικὴ ἐνέργεια δύ-

1, Πρὸβλ. Grundzüge der physiol: Psychologie III, σελ. 526 καὶ ἐφεξῆς, 558 καὶ ἐπέκεινα.

ναται νὰ νοηθῆ ὡς ἀναλυομένη εἰς ἓνα σταθερὸν καὶ ἓνα μεταβλητὸν παράγοντα. Ἐκ τούτων ὁ μὲν πρῶτος εὕρισκει τὴν ἑαυτοῦ ἔκφρασιν ἐν τῇ κατὰ ποιὸν σταθερότητι τῶν ἐνεργειῶν τῆς καταλήψεως (Apperzeption), ἐφ' ᾧν ἐρείδεται ἅπασα ἡ συνεκτικότητα τῆς συνειδήσεως, ὁ δὲ ἕτερος ἐν τῇ κατὰ ποιὸν ποικιλίᾳ τῶν παραστάσεων καὶ τῶν συναισθημάτων ἐκείνων, ἅτινα εἰσέρχονται εἰς τὴν βούλησιν ὡς οὕτω δὴ καλούμενα *ἐλατήρια*. Δεδομένου ὄντος, ὅτι ἐκ τούτων τὰ συναισθήματα ἐμφανίζονται αὐθις ὡς ἄμεσοι πρὸς τὰς παραστάσεις ἀντιδράσεις, συγχωνεύονται μὲν πρὸς τὸν εἰρημένον σταθερὸν παράγοντα, προσθέτουσιν ὅμως σύναμα εἰς αὐτὸν ποιοτικὸν τι στοιχεῖον, ἐξαρτώμενον ἀπὸ τῆς συστάσεως τῶν παραστάσεων καὶ τῶν ἐκάστοτε τάσεων τῆς συνειδήσεως. Κατὰ τὴν διὰ συνειρμοῦ ἀνανέωσιν συνδεδεμένων παραστάσεων, δρῶσιν ἀμφοτέροι οἱ παράγοντες τῆς βουλευτικῆς ἐνεργείας, ἦτοι ὁ σταθερὸς καὶ ὁ μεταβλητός. Ἐνῶ δὲ ὁ πρῶτος καθιστᾷ δυνατὴν τὴν ἁρμονικὴν κατάταξιν ἐν τῇ συνεκτικότητι τῆς συνειδήσεως, δημιουργεῖ ὁ ἕτερος συναλλήλους σχέσεις μεταξὺ τῶν στοιχείων τῶν παραστάσεων καὶ τῶν συνειρμικῶν ἐπαναλήψεων των. Οὕτως ἐξηγεῖται τὸ ὅτι πᾶσα διὰ συνειρμοῦ διενεργουμένη ἀναπαραγωγὴ ἐμπεριέχει μίαν γενικὴν καὶ μίαν μερικὴν σύνδεσιν, ἦτοι μίαν γενικὴν, συνισταμένην ἐν τῇ κατάταξι εἰς τὸν καθολικὸν συνειρμὸν τῆς συνειδήσεως, καὶ μίαν μερικὴν, συνδέουσαν πρὸς ἀλλήλας τὰς παραστάσεις. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου εὕρισκεται ἐν ἁρμονικῇ σχέσει ἢ ἐν τῇ ἐσωτερικῇ αἰσθήσει συχνότατα ἐκδηλουμένη ἐπίδρασις τῶν συναισθημάτων ἐπὶ τὴν μνημονικὴν ἐνέργειαν. Ἰδίᾳ δὲ πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν ἐνταῦθα, ὅτι τῆς ἀναπαραγωγῆς σειρᾶς τινῶν παραστάσεων προηγεῖται συχνάκις ἐν πρὸς τὴν κατὰ ποιὸν ἐντύπωσιν ταύτης ἀνταποκρινόμενον ἐντατικὸν συναίσθημα.

Ἡ ἐπίδρασις, ἣν ἐξασκοῦσι τὰ συναισθηματικὰ στοιχεῖα τῆς ἀτομικῆς συνειδήσεως ἐπὶ τὰς συνθέτους μορφὰς τῶν διαδοχικῶν τῆς ὁμοιότητος καὶ τῆς ἐπαρῆς συνειρμῶν, διαφαίνεται προσέτι ἐν τέλει καὶ εἰς ἑτέραν τινὰ ἐνέργειαν, δι' ἧς οἱ συνειρμοὶ ἀποβαίνουσι διανοητικαὶ διαμορφώσεις παραστάσεων, καὶ ἦτις ἐκδηλοῦται τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἐπεκτάσει τῆς ἐννοίας τοῦ συνειρμοῦ τῆς ὁμοιότητος εἰς τὴν ἐννοίαν τοῦ συνειρμοῦ τῆς *συσχετίσεως*. Τὸ πρὸς τὴν κατάληψιν ὠρισμένων παραστατικῶν περιεχομένων συνδεδεμένον συναίσθημα μεταβάλλεται κατὰ τὰς διαφόρους συνδέσεις τῶν παραστάσεων. Ἄλλ' ἡ ποιότης καὶ ὁ βαθμὸς τοῦ συναισθήματος τούτου ἐξαρτᾶται κατὰ μέγα μέρος ἐκ τοῦ παρελ-

θόντος τῆς συνειδήσεως, τουτέστιν ἐκ τῶν λοιπῶν ποικίλων συνδέσεων, αἵτινες ἤδη εὐρίσκονται εἰς τὴν διάθεσίν τῆς. Οὕτω καταμερίζεται τὸ συναίσθημα τῆς καταληπτικῆς ἐνεργείας τῆς βουλήσεως εἰς τὸ συναίσθημα τοῦ πρὸς ὠρισμένα ἐσωτερικὰ καὶ ἔξωτερικὰ συμβεβηκότα τῆς συνειδήσεως ἀπευθυνομένου **διαφέροντος**. Ὁ ἔσχατος βαθμὸς τοιούτου τινὸς διαφέροντος φαίνεται ἤδη διεγειρόμενος ὑπὸ τῆς συχνῆς ἐπαναλήψεως δεδομένης τινὸς συνδέσεως παραστάσεων. Ὅταν μία κατὰ τινὰ οἷονδήποτε τρόπον μεταβληθεῖσα σύνδεσις γίνῃ αἰσθητὴ ὡς διαταραχὴ ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τῶν παραστάσεων, ὁ συνήθης συνειρμὸς φαίνεται προκρινόμενος. Ἄλλαι περαιτέρω στιγμαὶ τοῦ αὐξανομένου διαφέροντος γεννῶνται εἴτα ἐκ τῆς συνδέσεως παραστάσεων τινῶν μετ' αἰσθησιακῶν ἠδονικῶν συναισθημάτων καὶ μεθ' ἁπλῶν μορφῶν καλαισθητικῆς ἀπολαύσεως. Τὴν ὑψίστην βαθμίδα αὐτῆς ἀποκτᾷ ἐν τέλει ἡ συναισθηματικὴ ἀξία τῶν συνειρμῶν εἰς τὸ διανοητικὸν διαφέρον, ὅπερ πάλιν δύναται νὰ καταμερισθῇ εἰς ποικίλας κατευθύνσεις πνευματικῆς δράσεως. Διὰ πασῶν τῶν ψυχολογικῶν τούτων στιγμῶν κατορθοῦται ὅπως ὠρισμένα ψυχικὰ περιεχόμενα συνδέονται εἰς μίαν ἀπὸ τῆς τυχαίας συνδέσεως ἔξωτερικῶν ἐντυπώσεων ἀνεξάρτητον ἁρμονικὴν ἐνότητα. Οὕτω φαίνεται, ὅτι τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν δὲν συνεδέθησαν ἀρχικῶς κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον πρὸς ἄλληλα εἰμὴ ὡς τυχαίως συνυπάρχουσαι ἐντυπώσεις φωτός. Ὅτε ὅμως τὰ χρώματα ταῦτα παρέσχον ἀφορμὴν ἀντιθέτου διεγέρσεως συναισθημάτων, συνεπλήρωθη ἡ σύνδεσις αὐτῶν. Οὕτω μορφοῦνται, συνεπεία τῶν ἰδιοτήτων ὠρισμένων τινῶν αἰσθημάτων καὶ παραστάσεων καὶ τῶν συναισθηματικῶν διεγέρσεων αὐτῶν, ποικίλαι σχέσεις συγκατατάξεως, ὑποτάξεως, ὑπερτάξεως καὶ ἐξαρτήσεως. Ἡ διανοητικὴ κατεργασία τῶν παραστάσεων διεκτείνει εἴτα τὰς σχέσεις ταύτας, ἐπιπροσθέτουσα καὶ ἄλλας. Ἐὰν εἰς τὰς μετὰ ταῦτα ἐξετασθῶσι καταληπτικὰς συνδέσεις γεννῶνται ἤδη τὸ πρῶτον ποικίλαι σχέσεις ἐννοιῶν, αἱ σχέσεις αὗται ἀποτελοῦσιν ὕλην τινὰ, περιεχομένην κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον εἰς τὸν συνειρμὸν τῶν παραστάσεων. Τὴν μεταβολὴν ταύτην λογικῶν διανοητικῶν λειτουργιῶν εἰς συνειρμούς παραστάσεων ἐνισχύει μεγάλως τὸ γενικὸν ὄργανον τῶν διανοητικῶν ἐνεργειῶν, τουτέστιν ὁ **ἐναρθρὸς λόγος**. Διαμορφῶν οὗτος δι' ἐκάστην ἐννοιαν παραστάσεις, εὐκόλως δυναμένας ν' ἀναπαράγωνται, παρέχει σῦναμα εἰς τὰς μορφὰς τοῦ συνειρμοῦ τῆς συσχετίσεως πολυμερεστέραν εὐχρηστίαν. Ὅθεν ἡ μεγάλη τοῦ μνημονευθέντος ὄργανου σημασία δὲν ἔγκει-

ται μόνον ἐν τῇ μορφώσει γενικῶς ἰσχυόντων ἰδεατῶν συμβόλων, ἀλλὰ πρὸ παντὸς ἐν τούτῳ, ὅτι παρασκευάζει σύστημα **ὁμοειδῶν** καὶ σχετικῶς ἀπλῶν παραστάσεων, ἐκπροσωποῦσῶν συμβολικῶς τὰς πολυσχιδεστάτας, ἐν μέρει διαφόρους καὶ συνθετωτάτας ἐννοίας. Ἄλλὰ μεταξὺ ὁμοιομόρφων παραστάσεων σχηματίζονται καὶ ἀνανεοῦνται συνειρμοὶ εὐκολώτερον ἢ μεταξὺ ἀνομοιομόρφων· μεταξὺ δὲ σχετικῶς ἀπλῶν παραστάσεων μορφοῦνται καὶ ἀναπαράγονται συνειρμοὶ εὐχερέστερον ἢ μεταξὺ συνθέτων. Εἶτα δὲ αἱ λέξεις, χρησιμεύουσαι ἀφ' ἑαυτῶν ὡς συνδετικὰ σημεῖα τῶν συνειρμῶν τῶν δι' αὐτῶν ἐκφραζομένων ἐννοιῶν καὶ παραστάσεων, ἀποτελοῦσι τὸ κυριώτατον ὄργανον τῆς πρὸς περαιτέρω πνευματικὴν ἐξέλιξιν ἀπαραιτήτου μηχανικότητος ἡσικημένων διανοητικῶν λειτουργιῶν. Διότι ἡ μηχανικότης αὕτη βασιζέται πανταχοῦ ἐπὶ τῆς μεταβολῆς ἀρχικῶς λογικῶν συνδέσεων ἐννοιῶν εἰς συνειρμούς παραστάσεων.

β'. Ὁριμέμφυτον καὶ συνειρμός.

Κατὰ τοὺς συνειρμούς τῶν λέξεων συμπράττει σπουδαία τις συνειρμικὴ μορφή, ἣτις ἄλλως ὑψίστην κέκτηται σημασίαν ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς συνειδήσεως. Ἡ μορφή αὕτη εἶνε ἡ σύνδεσις ὠρισμένων τινῶν αἰσθησιακῶν παραστάσεων μετ' αἰσθημάτων συνδεομένων πρὸς μυϊκὰς κινήσεις. Τὰ αἰσθήματα ταῦτα, — (καίτοι δὲν ἐντοπιζονται μόνον εἰς τοὺς μυῶνας, ἀλλὰ πιθανῶς μάλιστα πρὸ παντὸς εἰς τὰς ἀρθρώσεις, τοὺς τένοντας κτλ.), — καλοῦνται χάριν βραχυλογίας «**μυϊκὰ αἰσθήματα**» (Muskelempfindungen) (1). Ὡς πρὸς τὸν ἑναρθρον λόγον ὁ συνειρμός οὗτος συμπράττει κατὰ τοῦτο, ὅτι ἡ γλωσσικὴ ἐκφρασις στηρίζεται εἰς τινὰ κίνησιν τῆς βουλήσεως, ἧς ἡ αἴσθησις συνδέεται μετὰ τινος φωνητικῆς παραστάσεως. Ὅθεν ὁ γλωσσικὸς συνειρμός περιέχει **τρία** συναφῆ παραστατικὰ στοιχεῖα, ἧτοι τὴν ἀρχικῶς τὴν γλωσσικὴν κίνησιν διεγείρουσαν παράστασιν, τὴν παράστασιν τῆς λέξεως καὶ τὴν μετὰ τῆς τελευταίας ταύτης συνδεομένην μυϊκὴν αἴσθησιν. Ὅλως ἀναλόγους τριπλοῦς συνειρμούς παρατηροῦμεν εἰς πάσας

1. Τὰ πανταχοῦ πρὸς τὰς κινήσεις καὶ ἐντάσεις τῶν μυῶν συνδεόμενα αἰσθήματα δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν ἐπίσης **ἔσωτερικὰ αἰσθήματα** τῆς ἀφῆς, ἵνα δηλώσωμεν οὕτω τὴν κατὰ ποιὸν συγγένειαν αὐτῶν πρὸς τὰ **ἔξωτερικὰ αἰσθήματα** τῆς ἀφῆς, ἅτινα, συνεπεία τῆς ἐνεργείας ἐξωτερικῶν ἐρεθισμῶν, γεννῶνται εἰς τὴν ἐπιδερμίδα. Πρὸς βλ. Grundzüge der Psychologie § 6 καὶ 10.

τὰς περιπτώσεις, καθ' ὅς **ἐξωτερικὴ τις ἐνέργεια τῆς βουλήσεως** ἐμφανίζεται ὡς ἄμεσον ἀποτέλεσμα ἑνὸς οἴουδήποτε αἰσθησιακοῦ ἐρεθισμοῦ. Τὸν γλωσσικὸν φθόγγον ἀναπληροῦ ἑνταῦθα ἢ παράστασις τῆς ἐνεργείας, ἣτις ἐν ταύτῃ ὡς καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ περιπτώσει παρακολουθεῖται ὑπὸ τινος ἀντιστοίχου μυϊκῆς αἰσθήσεως. Οἱ συνειρμοὶ οὗτοι συνδέονται εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις, κατὰ πλήρως παρόμοιον τρόπον, πρὸς ἐρεθισμοὺς τοῦ συναισθήματος καὶ τῆς βουλήσεως. Τὰς βουλευτικὰς ἐκδηλώσεις ἐκεῖνας, τὰς κατὰ τοιοῦτον τρόπον προκαλουμένας διὰ συνειρμῶν, καλοῦμεν **ὄρμεμφύτους ἐνεργείας** (Triebhandlungen). Πᾶσα ὄρμεμφύτος ἐνέργεια τῆς βουλήσεως εἶνε κατ' ἀκολουθίαν **καταφανῆς** πράξις τῆς βουλήσεως, ἐφ' ὅσον κατ' αὐτὴν ἡ ἐνέργεια προσδιορίζεται ὑπὸ μιᾶς καὶ μόνης ἐν τῇ συνειδήσει ἀναφαινομένης παραστάσεως καὶ τοῦ παρακολουθοῦντος αὐτὴν συναισθήματος, ὅπερ ἀποτελεῖ ἤδη καθ' ἑαυτὸ οὐσιώδες συστατικὸν στοιχεῖον τῆς βουλευτικῆς ἐνεργείας. Τοῦτο ἀνταποκρίνεται τελείως πρὸς τὴν **παθητικὴν** ἐκείνην μορφήν τῆς καταλήψεως, ἣτις λαμβάνει ἐνεργὸν μέρος εἰς πᾶσαν συνειρμικὴν ἐνέργειαν. Ὅπως ἡ κατὰ τοὺς συνειρμοὺς ἀντίληψις τῶν παραστάσεων στηρίζεται ἐπὶ μιᾶς ἀπλῆς **ἐσωτερικῆς** πράξεως τῆς βουλήσεως, οὕτω πᾶσα ὄρμεμφύτος ἐνέργεια ἐμφανίζεται ὡς ἀπλῆ **ἐξωτερικὴ** πράξις τῆς βουλήσεως. Ἄλλ' ἡ ἐξωτερικὴ ἐνέργεια τῆς βουλήσεως προϋποθέτει κατάληψιν τινὰ τῆς παραστάσεως τῆς ἀντιστοίχου κινήσεως, αὐτὴ δὲ αὕτη ἡ ἐνέργεια τῆς βουλήσεως, ἀπὸ ψυχολογικῆς ἀπόψεως ἐξεταζομένη, οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἀκριβῶς εἰμὴ ἡ συγχρόνως ὑπὸ τινος ἐρεθιστικῆς ὀρμῆς παρακολουθουμένη αὕτη πράξις τῆς καταλήψεως (Apperzeptionsakt). Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἐξαφανίζεται πᾶσα οὐσιώδης διαφορὰ μεταξὺ τοῦ συνήθους, ὡς ἐσωτερικῆς ἐνεργείας, ἐμφανιζομένου συνειρμοῦ καὶ τῆς ἐκδηλώσεως τοῦ ὄρμεμφύτου (Triebäusserung). Ἡ τελευταία αὕτη ἀναφαίνεται ὡς συνειρμός, καθ' ὃν πρὸς τὴν παθητικὴν κατάληψιν ἑνὸς τῶν μελῶν τῆς παραστατικῆς συνδέσεως συνενοῦται ὄρμεμφύτος τις κινητήριος ἐνέργεια. Ἡδη ἡ ἀκριβεστέρα τῆς αἰσθησιακῆς ἀντιλήψεως ἀνάλυσις καὶ ἡ τῶν ἄλλων στοιχειωδῶν συνειρμικῶν λειτουργιῶν δεικνύει, ὅτι καὶ ἡ διαφορὰ αὕτη εἶνε μόνον ποσοτικὴ, δεδομένου ὅτι ἐξ οὐδεμιᾶς τῶν ἐνεργειῶν τούτων ἐλλείπουσιν ὄρμεμφύτοι κινητήριοι ἐπιδράσεις μετ' ἀντιστοίχων μυϊκῶν αἰσθημάτων. Οὕτω κατὰ τοὺς ἐκτατικούς τῆς ὀράσεως καὶ τῆς ἀφῆς συνειρμοὺς μεγίστην ἔχουσι σημασίαν τὰ πρὸς αἰσθησιακοὺς ἐρεθισμοὺς συνδεόμενα

κινήτρια ὁρμέφυτα, (Bewegungstriebe), ὡς δύναται νὰ συναχθῆ ἐκ τῆς ἀποδεικνυομένης ἐπιδράσεως τῶν μυϊκῶν αἰσθημάτων ἐπὶ τὴν ἐκτατικὴν διάταξιν τῶν ἐντυπώσεων. Ἐπομένως καὶ ἀπὸ τῶν λοιπῶν λειτουργιῶν τῆς αἰσθήσεως δὲν ἐλλείπουσιν τοιαῦται κινήτρια ἐπιδράσεις, αἵτινες εἰσέρχονται ἐν εἴδει ἀνακλαστικῶν κινήσεων εἰς τὰ μυϊκὰ συμπλέγματα τῶν ὄργάνων τῆς αἰσθήσεως. Κατὰ τὰς ἀκουστικὰς ἐντυπώσεις ἐντείνεται τὸ τύμπανον τοῦ ὠτός, αἱ δὲ ἐντυπώσεις τῆς γεύσεως καὶ τῆς ὁσφρήσεως συνδέονται μετὰ κινήσεων τῆς γλώσσης καὶ τῶν μυκτῆρων. Κατὰ τὴν εἰς ρυθμικὰς σειρὰς σύνδεσιν ἀκουστικῶν παραστάσεων συμβαίνουν πρὸς τούτοις ἀντιδράσεις τῶν ἐξωτερικῶν τοῦ σώματος μυῶν, αἵτινες διὰ τῆς μεταβολῆς τῆς ἐντάσεως αὐτῶν, τῆς παρακολούθησιν τούτων ἀκουστικῶν ἐρεθισμοῦ, ἐνισχύουσι τὴν ρυθμικὴν παράστασιν. Ἐπομένως ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἐξεταζομένη ἡ ἔννοια τοῦ συνειρμοῦ τῶν παραστάσεων δεικνύεται ἐν γένει ὡς ἀποτέλεσμα λογικῆς ἀφαιρέσεως, καθ' ἣν ἐκ τινος δεδομένης *συνθέτου ἐνεργείας* διαποχωρίζονται πάντα ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα, ὅσα δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν παραστατικὴν ὕψιν τῆς συνειδήσεως. Πλὴν ἡ λογικὴ αὕτη ἀφαίρεσις θεωρεῖται εὐκόλως ἐνταῦθα ὡς ἀντικειμενικὴ πραγματικότης, διότι τὰ λοιπὰ ἐκεῖνα στοιχεῖα τῆς συνειδήσεως ἀποχωροῦσιν οὐχὶ σπανίως ὀπισθεν τῶν παραστάσεων. Οὐδὲν ἦτορ οὐδὲ ὁλως ἐλλείπουσιν ταῦτα καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, καθ' ἣν διδάσκει πᾶσα ἐπισταμένη παρατήρησις, αὐταὶ δὲ αὐταὶ αἱ διαμορφώσεις τῶν παραστάσεων θὰ ἦσαν ἀδύνατοι ἄνευ τούτων, ὡς συνάγεται ἐκ τῆς ἀκριβοῦς ἀναλύσεως τῶν στοιχείων τῆς συνειδήσεως. Ὅπως λοιπὸν, κατὰ ταῦτα, αἱ ὁρμέφυτοι ἐκδηλώσεις, κατὰ τὴν παραστατικὴν αὐτῶν ὕψιν, δεόν νὰ θεωρηθῶσιν ὡς συνειρμοί, οὕτω δύναται πάλιν οἱ συνειρμοί, λαμβανομένων πρὸ ὀφθαλμῶν τῶν εἰς αὐτοὺς περιεχομένων στοιχείων, νὰ καταταχθῶσιν εἰς τὰς ὁρμεφυτοὺς ἐκδηλώσεις.

Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἀποδεικνύεται, ὅτι τὸ *ὁρμέφυτον* εἶνε ἡ ψυχολογικὴ ἐκεῖνη ἔννοια, ἣτις περιλαμβάνει ἅπαξάσας τὰς μετὰ παθητικῆς μόνον καταλήψεως συνδεδεμένας μορφὰς τοῦ ψυχικοῦ βίου. Ἐν τῇ ταπεινῇ βαθμίδι ταύτῃ ἅπασαι αἱ ψυχικαὶ λειτουργίαι τυγχάνουσιν ὁρμέφυτοι ἐνεργεῖαι, αἵτινες διαίροῦνται πάλιν εἰς λειτουργίαι, καθ' ὅσας ἐπικρατεῖ ἡ παραστατικὴ, καὶ εἰς λειτουργίαι, καθ' ὅσας δεσπόζει ἡ βουλευτικὴ ὕψις. Ἡ πρώτη τῶν περιπτώσεων τούτων ἀποτελεῖ τὸν οὕτω ἤδη καλούμενον συνειρμόν, ἡ δὲ ἄλλη τὰς πραγματικὰς ὁρμεφυτοὺς ἐνεργείας. Αἱ ἐκφράσεις τοῦ ἐνάρθου λόγου (Spracheäusserungen) ἵστανται

ἐν τῷ μέσῳ, μεταξὺ ἀμφοτέρων, οὕτως ὥστε δύνανται νὰ καταταχθῶσιν ἐξ ἴσου εὐλόγως εἰς ἑκατέραν τῶν μνημονευθεισῶν κατηγοριῶν. Ἀκριβεστέρα ὅμως μελέτη τῶν πραγμάτων δεικνύει, ὅτι ἡ αὐτὴ σχέσηις ὑπάρχει κατὰ πᾶσαν περίπτωσιν. Ἐκαστος συνειρμὸς παραστάσεων εἶνε ἐπίσης ὁρμέμφυτος ἐνέργεια καὶ ἐκάστη ἰδιαιτέρα ὁρμέμφυτος ἐνέργεια εἶνε ὡσαύτως εἰς συνειρμὸς.

Ἐπειδὴ νῦν ἡ ἔννοια τοῦ ὁρμεμφύτου περιέχει ἅπαντα τὰ στοιχεῖα, τὰ συναποτελοῦντα τελείως τὴν πραγματικὴν ψυχικὴν ἐνέργειαν, δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν, ὅτι ὑπὸ εὐρυτέραν ἔννοιαν ἅπας ὁ κατώτερος ψυχικὸς βίος δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς **ὁρμέμφυτος** (Triebleben). Ὅθεν τὸ θεμελιῶδες φαινόμενον τοῦ ψυχικοῦ βίου δὲν εἶνε οὔτε ἡ **παράστασις**, οὔτε τὸ **συναίσθημα**, οὔτε ἡ **βούλησις**, κατὰ τὴν στενωτέραν τῆς λέξεως σημασίαν, ἀλλὰ τὸ ὁρμέμφυτον, ὡς συνένωσις πάντων τῶν συστατικῶν τούτων στοιχείων. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἐνισχύεται καὶ ὑπὸ τοῦ γεγονότος, ὅτι αἱ κατώτεραι βαθμίδες τοῦ ψυχικοῦ βίου ἐν τῇ φύσει ἔχουσιν ἐξ ἀντικειμένου χαρακτῆρα ὁρμεμφύτων ἐκφάνσεων.

γ'. Διανοητικαὶ μορφαί. Νόησις καὶ φαντασία.

Ἐν τῇ ἐξειλιγμένη συνειδήσει προστίθενται εἰς τὸν ὁρμέμφυτον τοῦτον βίον καὶ ἕτεραι περαιτέρω μορφαί ψυχικῆς ἐνεργείας, αἵτινες παρίστανται σύναμα ὡς προϊόντα τελειοτέρας τινὸς τῶν ὁρμεμφύτων διαμορφώσεως. Καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὰς μορφὰς ταύτας δύναται τις ν' ἀκολουθήσῃ δύο τρόπους ἐρεῦνης· ἢτοι νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν παραστατικὴν ὄψιν ἢ νὰ λάβῃ πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν τοῦ συναισθήματος καὶ τῆς βουλήσεως. Ὅπως εἰς τὰ ὁρμέμφυτα, οὕτω καὶ εἰς τὴν ἀνωτέραν ταύτην βαθμίδα τοῦ ψυχικοῦ βίου, ἡ κατὰ ποσὸν διαφορὰ τῶν ἐνεργειῶν, ὡς πρὸς τὰ συναποτελοῦντα ταύτας στοιχεῖα, ἔδωκεν ἀφορμὴν διακρίσεων, αἵτινες δύνανται ἔτι ἅπαξ νὰ θεωρηθῶσι μόνον ὡς σχετικαί, οὐχὶ ὡς ἀπόλυτοι.

Ἐν πρώτοις διαποχωρίζονται ἐκ τοῦ συνόλου τῶν φαινομένων τούτων τῆς συνειδήσεως ἐκεῖνα, ἅπερ συγκεφαλαιοῦνται ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν **διανοητικῶν ἐνεργειῶν**. Πρόκειται, ὡς πρὸς αὐτάς, περὶ συνδέσεων παραστάσεων, αἵτινες δὲν δύνανται ν' ἀναχθῶσιν εἰς συνειρμούς, οὔτε νὰ παραχθῶσι κυριολεκτικῶς ἐκ τούτων. Ἀκριβῶς τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα, ὅπερ ἀπὸ εἰδολογικῆς ἀπόψεως χαρακτηρίζει πανταχοῦ τὸν συνειρμὸν, δὲν δύναται ν' ἀπονεμηθῇ εἰς τὰς συνδέσεις ταύτας. Κατὰ τὸν συνειρ-